70042 ـ درباره‌ی حقوق زنان در اسلام

سوال

زن در اسلام از چه حقوقی برخوردار است؟ و این حقوق چگونه از دوران طلایی اسلام دچار تغییر شده است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

اسلام زن را بسیار گرامی داشته است، هم به اعتبار مادر بودن او که نیکی و اطلاعت از او واجب بوده و رضایتش باعث رضایت خداوند است و بهشت نزد گام‌های اوست، یعنی نزدیک‌ترین راه به بهشت از طریق مادر است، و نافرمانی و خشمگین نمودن او را حرام قرار داده حتی اگر با گفتن اف باشد و حق او را بزرگتر از حق پدر قرار داده و به رسیدگی به او در حال پیری و ناتوانی تاکید نموده و همه‌ی این موارد در نصوصِ پرشمار قرآن و سنت وارد شده است.

از جمله:

وَوَصَّيْنَا الإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا [احقاف: ۱۵]

(و انسان را [نسبت] به پدر و مادرش به احسان سفارش نمودیم)

وَقَضَى رَبُّكَ أَلا تَعْبُدُوا إِلا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاهُمَا فَلا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلا كَرِيمًا وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا [اسراء: ۲۳ ـ ۲۴]

(و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را مپرستید و به پدر و مادر [خود] احسان کنید. اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آنها [حتی] اف مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگو (۲۳) و از سر مهربانی بال فروتنی بر آنان بگستر و بگو پروردگارا آن دو را رحمت کن چنانکه مرا در کودکی پروراندند).

و ابن ماجه (۲۷۸۱) از معاویه بن جاهِمَه ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده که می‌گوید: نزد رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ آمدم و گفتم: ای پیامبر خدا، من برای به دست آوردن وجه الله و آخرت قصد جهاد به همراه شما را داشتم. فرمود: وای بر تو، مادرت در قید حیات است؟ گفتم: آری. فرمود: برگرد و به او نیکی کن سپس از سمت دیگر نزد ایشان آمدم و گفتم: ای

پیامبر خدا، من به قصد وجه الله و آخرت اراده‌ی جهاد به همراه شما را داشتم. فرمود: وای بر تو، آیا مادرت زنده است؟ گفتم: آری. فرمود: نزد او برگرد و به او نیکی کن سپس از روبرو نزد ایشان آمده و گفتم: ای رسول خدا، برای به دست آوردن وجه الله و خانه‌ی آخرت قصد جهاد به همراه شما را داشتم. فرمود: وای بر تو! آیا مادرت زنده هست؟ گفتم: آری ای رسول خدا. فرمود: وای بر تو! نزد پاهایش ملازمت نما، که بهشت همانجاست آلبانی در صحیح سنن ابن ماجه آن را صحیح دانسته و نزد نسائی (۳۱۰۴) با این لفظ وارد شده است: ملازمتش کن که بهشت زیر پاهای اوست.

بخاری (۵۹۷۱) و مسلم (۲۵۴۸) از ابوهریره ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده‌اند که گفت: «مردی نزد رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ آمده و گفت: ای رسول خدا، کدام یک از مردم شایسته‌تر به همراهیِ نیکِ من هستند؟ فرمود: مادرت پرسید: سپس چه کسی؟ فرمود: سپس مادرت پرسید: سپس چه کسی؟ فرمود: سپس مادرت. باز پرسید: سپس چه کسی؟ فرمود: سپس پدرت.

و دیگر نصوص که مجال ذکر همه‌ی آن نیست.

از جمله حقوقی که اسلام برای مادر بر عهده‌ی فرزند نهاده این است که اگر نیازمند خرجی بود، تا وقتی که توانایی مالی دارد باید ادا نماید، و برای همین است که طی قرن‌های متوالی مسلمانان چیزی به نام خانه‌ی سالمندان را نمی‌شناختند یا پیش نیامده بود که فرزندانِ زنی از دادن هزینه‌هایش خودداری کنند یا با وجود آنان نیاز به کار و کسب درآمد داشته باشد.

اسلام همچنین زن را در نقش همسر گرامی داشته و شوهر را به نیکی در حق او و معاشرت خوب توصیه نموده و بیان کرده که او نیز حقوقی همانند وی دارد جز آنکه شوهر به سبب مسئولیت کسب درآمد و قیام به امور خانواده یک درجه بر وی برتری دارد (برتری تکلیف) و بیان نموده که بهترین مسلمانان آنانی هستند که با همسران خود بهتر باشند و برداشتن مال همسر را بدون رضایت او حرام قرار داده است، و فرموده است:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ [نساء: ۱۹]

(و با آنان به شایستگی رفتار کنید)

و می‌فرماید:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ [بقره: ۲۲۸]

(و مانند همان [وظایفی] که بر عهده‌ی آنان است، به طور شایسته به نفع آنان [بر عهده‌ی مردان] است و مردان بر آنان درجه‌ی برتری دارند و الله عزیز و حکیم است).

و رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ می‌فرماید: در مورد زنان شما را به نیکی سفارش می‌کنم به روایت بخاری (۳۳۳۱) و

مسلم (۱۴۶۸).

و می‌فرماید: بهترینِ شما کسی است که با خانواده‌اش بهتر باشد، و من بهترینِ شما در حق خانواده‌ی خود هستم به روایت ترمذی (۳۸۹۵) و ابن ماجه (۱۹۷۷). آلبانی در صحیح سنن ترمذی آن را صحیح دانسته است.

اسلام همچنین زن را در نقش دختر گرامی داشته و به تربیت و آموزش وی تاکید نموده و برای تربیت دختران اجری بس بزرگ در نظر گرفته است، از جمله آنکه رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ می‌فرماید: هر که دو دختر را سرپرستی نماید تا آنکه به سن بلوغ برسند روز قیامت در حالی می‌آید که من و او اینچنین هستیم و دو انگشت خود را به هم چسباند. به روایت مسلم (۲۶۳۱).

ابن ماجه (۳۶۶۹) از عُقبة بن عامر ـ رضی الله عنه ـ روایت نموده که گفت: از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ شنیدم که می‌فرمود: هرکه سه دختر داشته باشد و بر [تربیت] آنان صبر نماید و غذا و آب و لباسشان را از درآمد خود تامین نماید در روز قیامت برایش پرده‌ای در برابر آتش [جهنم] خواهند بود آلبانی در صحیح ابن ماجه این روایت را صحیح دانسته است.

اسلام زن را به عنوان خواهر و عمه و خاله گرامی داشته و امر به صله‌ی رحم و حفظ پیوند خویشاوندی با وی نموده و به آن تشویق کرده و در نصوصی پرشمار قطع رابطه‌ی با وی را حرام دانسته است، چنانکه پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ می‌فرماید: ای مردم، سلام را افشا نمایید و غذا دهید و پیوند خویشاوندی را پیوسته دارید و شب‌را در حالی که مردم به خوابند نماز گزارید تا بی هیچ گزندی به بهشت وارد شوید به روایت ابن ماجه (۳۲۵۱) و صحیح شیخ آلبانی در صحیح ابن ماجه.

و بخاری (۵۹۸۸) از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روایت نموده که فرمود: الله تعالی درباره‌ی رَحِم می‌فرماید: هر که تو را پیوسته داشت او را پیوسته می‌دارم، و هر که تو را قطع نمود، جدایش می‌کنم.

همه‌ی این موارد پیشین ممکن است در یک زن جمع شود، یعنی در یک حال هم همسرِ کسی باشد و هم دخترِ دیگری و هم مادر و خواهر و عمه و خاله و در نتیجه از همه‌ی این جوانب گرامی داشته شود.

به طور کلی اسلام مقام زن را گرامی داشته و در بیشتر احکام وی را با مردان برابر دانسته، یعنی وی نیز مانند مرد به ایمان و طاعت امر شده و در پاداش آخرت با یکی برابر است. وی حق بیان نظر و نصیحت و امر به معروف و نهی از منکر و دعوت به سوی الله را دارد. زن حق تملک و خرید و فروش و ارث و صدقه و هدیه را دارد و کسی اجازه ندارد بدون رضایت او مالش را بردارد. زنان از حق زندگی کریمانه برخوردارند و کسی حق دست درازی به آنان و ستم در حق آنان را ندارد. زن از حق آموزش برخوردار است و آموزش آنان در مواردی که در دین خود به آن نیازمند هستند واجب است.

کسی که به حقوق زنان در اسلام و وضعیت آنان در دوران جاهلیت یا دیگر تمدن‌ها نگاهی بیندازد به حقیقت سخنانی که

گفته شد پی خواهد برد، و بلکه می توانیم به قطع بگوییم: زنان در هیچ مکتب دیگری از احترامی که اسلام برای آنان قائل شده برخوردار نبوده‌اند.

نیازی به ذکر وضعیت زنان در جامعه‌ی یونان یا ایران پیش از اسلام یا یهودیان نیست، بلکه حتی جوامع نصرانی موضع بدی در برابر زنان داشته‌اند تا جایی که اهل لاهوت در شورای ماکون جمع شدند تا درباره‌ی این بحث کنند که آیا زن صرفا بدن است یا روح هم دارد؟ سپس بر این هم‌رای شدند که زنان عاری از روحِ نجات یافته‌اند، مگر مریم علیها السلام!

فرانسوی‌ها در سال ۵۸۶ میلادی کنفرانسی درباره‌ی زنان تشکیل دادند که آیا زنان از روح برخوردارند؟ و اگر روح دارند این روح حیوانی است یا انسانی؟ سپس در پایان به این نتیجه رسیدند که او انسان است اما صرفا برای خدمت به مرد آفریده شده است.

پارلمان انگلستان در دوران هنری هشتم قانونی صادر کرد مبنی بر ممنوعیت خواندن عهد جدید توسط زنان، زیرا او را نجس می‌دانستند.

قانون انگلستان تا سال ۱۸۰۵ میلادی به مرد اجازه می‌داد زن خود را بفروشد و قیمت همسر را شش پنی تعیین کرده بود.

در دوران جدید، دختران پس از سن هجده سالگی از خانه بیرون رانده می‌شوند تا برای گذران زندگی کار کنند و گاه برای ماندن در خانه پس از این سن باید هزینه‌های خود را به پدر و مادرش پرداخت کند!

نگا: عودة الحجاب (۲/ ۴۷ ـ ۵۶).

این را چگونه می‌توان با اسلامی مقایسه کرد که دستور به نیکی و بزرگداشت زن داده و پرداخت هزینه‌های او را وظیفه‌ی مرد قرار داده است؟!

ثانیا:

اما درباره‌ی تغییر این حقوق در گذر زمان، باید بگوییم که اصل حقوق زنان دچار تغییر نشده بلکه پیاده‌سازی این حقوق دچار تغییر شده است. شکی در این نیست که مسلمانان در دوران طلایی خود بیشتر به شریعت پروردگارشان پایبند بودند از جمله: بزرگداشت مادر و نیکی در حق همسر و دختر و خواهر و زنان به طور کلی. اما هر چه دینداری آنان بیشتر دچار ضعف شد ادای این حقوق نیز با مشکل روبرو گشت، اما در هر صورت گروهی از این امت تا روز قیامت به دینشان پایبند خواهند ماند و شریعت پروردگار را پیاده خواهند کرد و همین گروه نسبت به گرامی‌داشت زنان و پاسداشت حقوق آنان شایستگی بیشتری دارند.

علی‌رغم ضعف دینداریِ بسیاری از مسلمانانِ امروز، زن همچنان به عنوان مادر و دختر و همسر و خواهر دارای حقوق و

جایگاه خود هست، اما باید به وجود کوتاهی یا ظلم و سهل‌انگاری نسبت به حقوق زنان نزد برخی از مردم اعتراف کرد و هر کس در پیشگاه خداوند مسئول خود می‌باشد.